

זכרון עולם

האשה החשובה ודפתי צדקה וחסד

מרת ורדה שניצר

ע"ה

ב"ר מאיר ז"ל

תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד

משה שניצר

ז"ל

ב"ר מנחם מנדל ז"ל

תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הר"ח ח' ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"

חולם סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ו סיון תשפ"ה **מסכת עבודה זרה ד' - י' ♦ פרה כ"ב, ג' - כ"ב, ט'** גליון מס' 1361

השבוע בגליון

♦ מנהגי הפיוטים, ה"קרבן" ו"היצירות"

♦ שאלות של פסח ביום הפורים

♦ לימוד הלכות פסח ביום הפורים

♦ הכנת תכשיטים לפסח ביום הפורים

♦ מדוע אומרים "פסוקי דזמרה"

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

7 צלחות

טרקלין ביתו המפואר לא גילה מאומה על עברו. הוא הסיר את משקפי הזהב מעל אפו, כדרך שהוא נוהג בעת שהוא שקוע במחשבות, והרהר בשתיקה. אותה עת ישב מולו תלמיד חכם חשוב, והמתין בשקיקה למוצא פיו.

פעמים רבות פקד תלמיד חכם זה את ביתו של הנדיב, ובכל פעם השתאה מחדש לנוכח גילויי הנדיבות המופלאים ששפכו ממנו. תמיד, בלא היסוסים או מחשבות רבות, כאשר שמע כי יש צורך בגיוס כספים למטרת לימוד תורה, היה מהנה בסכום הגון את היד המושטת אליו.

"**היכן** התחכנת, אדוני? מי היה אביך?", שאלו האורח באותו יום. "נדיבותך לצרכי לימוד התורה מופלאה היא. בטוח אני כי יש דברים בגו. אנא, חשוף אותם בפני". בתגובה סיפר הנדיב את המעשה המופלא הבא.

"**שאלת** מי היה אבי, ומי חניך אותי, ובכן, את אבי זכרנו לברכה, איני זוכר. בעודי עולל רך פרחו נשמתו למרומים, ונותרתי אני לבדי עם אמי האלמנה. בדחילו וברחימו גידלתני אמי בעיירה שכוחה, אי שם בפלך ווילנא. בהגיעי לגיל שלש עשרה התגברה אימי על רגשותיה האימהיים ושלחתני ללמוד בישיבה בוילנא. "לך לך, בני מחמד עיני, ושקוד על דלתות התורה", נפרדה ממני בגרון שנוק מבכי, נער צעיר, יתום, בודד, ללא קרוב, מודע או גואל הייתי, כאשר פסעתי לראשונה על מפתן בית המדרש, כשגמר בלויה ביד, התיישבתי על מקום פנוי והתחלתי ללמוד.

כעבור מספר שעות חשתי ברעב. הצידה שהעניקה לי אימי לדרך אזלה במהלך נדודי לוילנא, אך בושתי וגם נכלמתי לברר אצל יושבי בית המדרש היכן אפשר להשיג דבר מאכל. המשכתי ללמוד. השמש אספה זה ממכר את קרניה מוויילנא העיר, ובטני קרקרה. בפנים סמוקות פניתי לבחור בעל פנים מאירות, "היכן אוכלים הבחורים?" שאלתי. הלה הישר מבט תמה, כלום אינך יודע? אוכלים 'טעג'.

דף ה/ב שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום

שאלות של פסח ביום הפורים

בימים אלו אנו לומדים את סוגייתנו, בה נאמר: "שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום". אחת ההשלכות לחובת לימוד הלכות החג שלושים יום לפני מועדו, מבוארת בסוגייתנו, והיא, שהחל משלושים יום קודם החג על הרב להקדים את תשובתו לשואלים בענייני חג הפסח, על פני השואלים בנושאים הלכתיים אחרים [ראה "מאורות הדף היומי" כרך ה' עמ' רס"ו].

פעם אירע, שביום הפורים התייצבו ביחד שני יהודים לפני רבם. בפי האחד שאלה בהלכות פורים, ובפי רעהו שאלה הנוגעת לחג הפסח. למי מהם צריך הרב להתייחס ראשונה? בשאלה מעניינת זו התחבטו ה"פרי מגדים" (סי' תכ"ט "משבצות זהב" ס"ק א') והגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (שו"ת "האלף לך שלמה" ח"א סי' שפ"ג), כלהלן.

לימוד הלכות פסח ביום הפורים: חישוב פשוט מצביע על יום הפורים, שהוא יום י"ד באדר, כיום הראשון לשלושים הימים הקודמים לחג הפסח, אשר בהם יש ללמוד את הלכות החג. לדעת בעלי התוספות (בכורות נז/א) אף היה מן הראוי למנות שלושים ימים אלו החל מיום י"ג באדר, שכן הקרבת קרבן הפסח חלה ב"ד בניסן, ועיקר הלכות הפסח עניינן בקרבן הפסח, אלא שלא חילקו חז"ל בין המועדים.

סוף פורים היום... משקבענו, כי שלושים ימים אלו נמנים החל מיום הפורים עצמו, מה יעשה הרב שלפניו ניצב יהודי עם שאלה בהלכות פורים ויהודי אחר עם שאלה בהלכות חג הפסח. ה"פרי מגדים" (שם) מעלה סברה, כי השואל בהלכות פורים קודם, סוף סוף פורים היום... אולם, הגר"ש קלוגר זצ"ל (שם) כותב, כי ההכרעה בדין זה אינה פשוטה כל עיקר, שהרי חג הפסח הוא מן התורה ויום הפורים הוא מדרבנן.

ואילו לדעת ה"פרי חדש" (שם), "שלושים יום קודם החג" אינה קביעה מוחלטת, אלא כוונת חז"ל היא לימים שבין פורים לפסח. היתכן, הוא שואל בתוך דבריו, כי בירושלים, אשר בה חל פורים בט"ו באדר, יעסקו ב"ד באדר בהלכות חג הפסח, ולא בהלכות הפורים הממשמש ובא. **להלכה,** פוסק ה"משנה ברורה" (סי' תכ"ט ס"ק ב'): "ומתחילין מיום הפורים עצמו".

הכנת תכשיטים לפסח ביום הפורים: מעניין לציון, כי בקינה ל"תשעה באב" המתחילה במילים "ציון ידידות" (סי' מ' בקינות לפי נוסח האשכנזים) נאמר (לפי פירוש "קול ברמה"), כי כבר ביום הפורים עצמו היו בני ישראל נוהגים להכין תכשיטי זהב להתקשט בהם בחג הפסח. זאת, מאחר שמיום הפורים יש להתכונן לחג הפסח.

נסיים במספר רמזים נאים לחובת לימוד הלכות החג החל משלושים הימים שלפניו. המהרי"ל (הל' פסח) מביא בשם ה"רוקח" (סי' רמ"ד) את הפסוק (שמות יב/בג): "**החדש הזה... דברו אל כל עדת ישראל:** היינו בחודש הקודם לחג יש לדבר בהלכותיו. בספר 'פרדס יוסף' מובא רמז נפלא לדבר בשם ה"לחם עוני": נאמר במדרש (שמות יב/כז) "ואמרתם זבח פסח הוא, מכאן ששואלים בהלכות הפסח שלושים יום".

זעילוי נשמת

הר"ר **דוד גמזו** ז"ל

בן ר' אלחנן זאב ז"ל נלב"ע ג' בתמוז

ומרת **אסתר גמזו** ע"ה

בת ר' פנחס ז"ל נלב"ע כ"ו בסיון

תנצב"ה

הונצחו ע"י המשפחה שיחי

זעילוי נשמת

איש רב פעלים וישר דרך

הר"ר **אברהם ארונספלד** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ז בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו בני המשפחה שיחי

יום". מה עניין זבח פסח לשאלה בהלכות החג? כאשר נזבח, כלומר, כאשר נחצה את האותיות של המילה "פסח", נראה כי חצי מהאות "פ" - בגימטריה שמונים - היא האות "מ" - בגימטריה ארבעים, וכך חצי מהאות "ס" היא האות "ל", וחצי מהאות "ח" היא האות "ד". התוצאה המתקבלת מרכיבה את המילה "למד", רמז כפול, הן ללימוד הלכות הפסח קודם הפסח, והן לחובת הלימוד שלושים יום - "למד יום" קודם החג.

דף ז/ב לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל

מדוע אומרים "פסוקי דזמרה"

בסוגייתנו מובאת דרשתו של רבי שמלאי, ש"לעולם יסדר אדם שבחו של מקום, ואחר כך יתפלל". כלומר, טרם בקשות התפילה, עליו להקדים דברי שבח לקב"ה. לדעת הרמב"ם (הל' תפילה פ"א): "מצות עשה להתפלל בכל יום... ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה. לפיכך, נשים ועבדים חייבין בתפלה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא... שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום, ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנון, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו, כל אחד לפי כחו". כלומר, לדעתו, חובת התפילה היא מן התורה, ואף סדר התפילה - דברי שבח, תפילה והודאה, מן התורה הוא. וכאשר עזרא ובית דינו תקנו שמונה עשרה על הסדר, אף הם קבעו שלש ברכות ראשונות שבח לקב"ה, שלש ברכות אחרונות שעניינן הודאה ויתר הברכות האמצעיות לשאלת צרכי הפרט והכלל (עיין "לחם משנה" שם הל' ב', "פרי מגדים" בפתחה להל' תפילה, או"ח סי' פ"ט, "אור שמח" הל' תפילה שם).

מדוע תקנו חכמים לומר "פסוקי דזמרה"? "ה"טור" (או"ח סי' נ"א) מציין את דברי סוגייתנו - "לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל" - כאחד הטעמים לתקנת חז"ל לומר פסוקי דזמרה, שעניינם שבח והודאה לקב"ה, בתפילת שחרית, אך אין הוא מציין אם זהו הטעם העיקרי לתקנה זו. ואכן, ממחלוקת הראשונים המובאת על ידי ה"טור" (סי' נ"ב) ניתן ללמוד, כי דבר זה אינו מוסכם. שהנה, נחלקו הראשונים, אם אדם שלא הספיק לומר פסוקי דזמרה, רשאי לאמרם לאחר התפילה יחד עם ברכות "ברוך שאמר" ו"ישתבח". לכאורה, אותם הפוסקים שאין לומר פסוקי דזמרה עם ברכה לאחר התפילה, סוברים, כי חכמים תקנו לאומרם, בעיקר כדי שהמתפלל ישבח את בוראו לפני התפילה. ולפיכך, לאחר התפילה אין הוא רשאי לברך בשם ובמלכות ברכה שאינה נאמרת במקומה. אולם, אם אין טעם זה עומד בבסיס תקנת חז"ל, רשאי אדם זה לומר את פסוקי דזמרה, על ברכתיה לאחר התפילה, כדי להשלים את תפילתו. להלכה נפסק ("שולחן ערוך" סי' נ"ב), כי אין לומר את ברכות "ברוך שאמר" ו"ישתבח" לאחר התפילה (עיין "משנה ברורה" שם ס"ק ח').

ה"משנה ברורה" פוסק (סי' ע' ס"ק ב'), כי מאחר שגם נשים חייבות בתפילה, כמבואר, עליהן להחמיר וגם לומר את פסוקי דזמרה, אשר לדעת חלק מן הפוסקים מהווים חלק מתפילת השבח, שיש להקדים לתפילה (ראה שו"ת "מחזה אליהו" סי' ט"ו). אולם, בעל "שולחן ערוך הרב" (שם סעי' א') וה"ערוך השולחן" (סי' ק' סעי' א') חולקים על כך. עם זאת, הם מציינים, כי אף שאינן חייבות בפסוקי דזמרה, רשאיות הן לברך ברכת "ברוך שאמר" ו"ישתבח" בשם ובמלכות: "ולמה לא יוכלו לזמר לה', כמו שעשתה מרים וכל נשי ישראל בקריעת ים סוף?... (ועיין בספר "אשי ישראל" פ"ז ס"ק ל"ח).

כמה זמן אורכת אמירת "פסוקי דזמרה"? משעוסקים אנו בפסוקי דזמרה, מעניין לציין את שיעור הזמן ששיערו גדולי הדורות לאמירת פסוקי דזמרה - חצי שעה... ראוי לתשומת לב (ראה מהר"ל הל' תפילה עמ' תמ"א, שו"ת מהר"ם מינץ סי' ח', הובא במ"א סי' נ"ג ס"ק ה', ע"ש).

דף ח/א אם בא לומר אחר תפילתו

מנהגי הפיוטים, ה"קרוב" ו"ה"יצירות"

אחד הפולמוסים הנרחבים ביותר, אשר לו שותפים כל הראשונים, הוא "פולמוס הפיוטים". פיוטים רבים חוברו במהלך הדורות על ידי הקדמונים, כגון אלו המכונים בשם, 'קרוב' ו'ץ', על שם ראשי התיבות של הפסוק (תהילים קיח/טו) "קול רינה וישועה באהלי צדיקים" (בית יוסף, או"ח סי' ס"ח), ואלו המכונים בשם "יוצרות", משום שהם נאמרים בברכת "יוצר אור" בתפילת שחרית.

ה"טור" (או"ח סי' ס"ח) כותב, כי אף על פי שרבים מן הפיוטים חוברו על ידי קדמונים וקדושי עליון, פסק הרמ"ה כי אין לאומרם, שהרי שנינו (ברכות יא/א): "מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר - אינו רשאי להאריך". מלבד זאת מוסיף ה"טור" כי טוב ויפה לבטל מנהג זה, שכן, יש מהמתפללים המנצלים את זמן אמירת הפיוטים להפסיק את התפילה בשיחה בטלה בדברי הבאי.

שני מנהגי אשכנז: אולם, בקרב בני קהילות אשכנז רווחו שני מנהגים. יש מהם האומרים את הפיוטים שנתקנו לחזרת הש"ץ, אך לא את הפיוטים שנתקנו בין ברכת "יוצר אור" לתפילת "שמונה עשרה". ויש שנהגו לומר גם פיוטים אלו. הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל, הידוע בכינויו הנצי"ב מוואלאז'ין, פורס בתשובה ארוכה ומרתקת (שו"ת "משיב דבר" ח"א סי' י"ג) את שורשי המנהגים הללו המבוססים על דעת בעלי התוספות בסוגייתנו ועל דעת ה"מרדכי" בברכות (פ"ג) כלהלן.

אין להפסיק את תפילת היחיד: בגמרתנו נאמר, כי אדם רשאי להוסיף בקשות בברכת "שומע תפילה", ולאחר התפילה הוא רשאי לבקש כל שירצה. משמע, איפוא, כי אין להוסיף תפילות בתוך

להוסיף התברר לי, כי הישיבה אינה מעמידה חדר אוכל לרשות הבחורים, ואף לא אוכל ללא חדר. באותם הימים נהגו בעלי הבתים לנדב מפת לחם כדי להאכיל בן ישיבה. "טעג" קראו לזה, "ימים". ביום ראשון בשבוע, פלוגי אוכל בבית אלמוני. ביום שני הוא אוכל בבית אחר, וכן הלאה.

בלווית חברי החדש, שלמדני פרק בארחות חייו של בחור ישיבה, פניתי אל האחראי על שיוכו ה"טעג". הלה הציץ בפנקסו והגיב: "כתובת אחת בלבד נותרה פנויה הערב. אשה אלמנה, עניה מרודה, המתגוררת בסמוך לבית המדרש, ולה ששה יתומים, ומכל מקום שמחה היא לארח בחור ישיבה, להשקותו ולהאכילו. אבקש ממך, הנמיך את קולו, לבל תהין לבקש תוספת אוכל כלשהו. דע לך כי כל פירור נוסף שתכניס לפיך, ייחקר מפיו של אחד מיתומיה. בתאבון".

בתאבון...

לא ידעתי את נפשי. האלמנה התגוררה במרחק דקת הליכה מבית המדרש, אך לי ארכה הדרך כשלושים דקות. פסעתי על ביתה, נרתעתי מאורעי ושבתי לישביה. פשתי על הספסל, מעי המו מרורי ויצאתי שנית לכיוון בית האלמנה, וחוזר חלילה. ליבי לא נשאני לאכול מפתם הדלה של היתומים. הן יתום הייתי ואמי אלמנה. ידע ידעתי את הסבל ואת המחסור השוררים בבתינו, באין אב ותמוך ומעוד.

בסופו של דבר החלטתי, כי בבית דל זה אסתפק בפרוסת לחם אחת, ותו לא. כשליבי הולם נקשתי חלושות על הדלת הרעועה, ובטרם נפתחה הדלת למלוא רוחב הפתח, הציצו ששה ראשים חמודים בעדה כשענייהם יוקדות.

"ווער איז גיקומענען?" שאלה האלמנה בחזונו את צאצאיה - "מי בא אלינו?", והם השיבו בעליצות: "דער תלמיד חכם, דער תלמיד חכם". תכנס תלמיד חכם, תכנס, דחקו בי הזאטוטים. נכנסתי אלמלא אחזו שתיים עשרה כפות ידיים קטנות במכנסי, הייתי נמלט מן המקום כלעומת שבאתי למראה המחזה שנגלה לעיני.

על שולחן רעוע ניצבו שבע צלחות. שומע אתה ידידי? שבע צלחות. שש מהן מלאות אוכל, והשביעית... ריקה!!! שומו שמים. עוד דמי אוזל מפני, קראה האלמנה לילדיה, "קינדערלאך, של מי הצלחת הריקה?" והם, במקהלה "של התלמיד חכם"... המבין אתה? של התלמיד חכם. אל תשכח כי ילד בן שלוש עשרה הייתי, והללו, "תלמיד חכם, תלמיד חכם".

עודי חוכך בדעתך, מה יעשה ה"תלמיד חכם" עם צלחת ריקה, הוסיפה האם ושאלה: "נו, קינדערלאך, ומה עלינו לעשות כעת?" מיד, הרפו תריסר כפות הידים את אחיזתן במכנס, וילד ילד, יתום יתום, אחז בצלחתו והעביר חלק ממנת המזון שלו לצלחת הריקה!!! השומע אתה? שומע? אה? ששה יתומים קטנים מעבירים אוכל מצלחתיהם לצלחת שלי!!! ובחזונו ובעונג שהפיקו פניהם באותה שעה, אפשר היה להשפיע אורה ושמחה על תבל ומלואה.

מה אומר ומה אדבר. כחתן לחופתו הובלתי על ידם לכסאי, ולא נחה דעת הפמליה שסבבתני מכל עבר, עד שהושיבני בראשם כיאה וכיאות ל"תלמיד חכם". נאמן להחלטתי נטלתי לידי פרוסת לחם אחת, והנה, נושע קול דקי: "תלמיד חכם, מהמלפפון שלי עוד לא אכלתי..." מיד החרו אחי והחזיקו אחריו, "תלמיד חכם, את הגבינה שלי... את הפלפל שלי... תלמיד חכם, תלמיד חכם". בליט ברירה מצאתי את עצמי סועד מכל האוכל שנערם בצלחתי, ובלבד שאצבי את רצונם, הבנת, ידידי? נפשם של הקטנטנים הללו שבעה, משבטני שבעה. סליחה, לא בטני, בטנו של ה"תלמיד חכם".

סיימתי לאכול, ברכת, הודיתי בכל לב לאלמנה טובת הלב ולילדיה המקסימים, משנפנית לצאת מביתם, שאלה האם את ילדיה: "נו, הוא עומד לעזוב, מה תבקשו הימנו?" האמן לי, כי באותו רגע, לו היו מבקשים ממני כל דבר שבעולם, הייתי מבטיח אותם להם, ואף עומד בהבטחתי. כריתי אזני כאפרכסת, והם, היהודים הקטנים הללו, נשמות טהורות, קשו: "תלמיד חכם, תברך אותנו שנוכה לגדול בתורה".

קולו נסדק, והוא פרץ בכבי מר. המראות מן הימים ההם שבו והתעוררו בזכרונו, כאילו הם מתרחשים כעת.

לאחר שעה ארוכה הוא נרגע וסיים. כעת, בוודאי מבין אתה, כי מחצית השעה ששהית בבית אותה אלמנה ויתומה, החדירו בנפשי פנימה, באופן שאין מאורע או איש בעולם שיכול לו, כי בכל העולם כולו אין דבר חשוב מן התורה!!!!

★ ★ ★

הדוגמא האישית, אין כמות לחינוך הילדים. **אב** לילדים הפונה לבית המדרש ללמוד תורה, משריש בו אהבת תורה במידה העולה על כל שיחות המוסר שבעולם. רואה הבן את אביו החוזר מעבודתו המפרכת, כשעיניו טרוטות, גבו דואב וראשו כבד עליו, אך הוא אף בחדווה לבית המדרש, ללמוד תורה, גמרא, דף היומי. קולט הילד בחושי ונשמתו מבינה, כי אין דבר חשוב בעולם מן התורה הקדושה.

"תורה ציווה לנו משה, מורשה קהילת יעקב". **התורה**, היא הירושה הטובה ביותר אותה אנו יכולים להוריש לילדינו.

הנך מוזמן להצטרף לאחד משיעורי הדף היומי הפרוסים ברחבי הארץ. לפרטים: 03-5775333

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: תד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף ד/ב לא דוד ראוי לאותו מעשה
לאשמת העם

דרש רבי אברהם, אחי הגר"א:
זהו שאמר הפסוק (ויקרא ד/ג) "אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם". "אם הכהן", היינו, אהרן שעשה את העגל, "המשיח" זהו דוד משיח ה' - "יחטא", מדוע עשו את שעשו? - "לאשמת העם", כדי להורות דרך תשובה לרבים וליחיד... ("מעלות התורה").

דף ה/ב כשור לעול וכחמור למשאוי
השור, החמור, הפרד ולימוד התורה
"לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי", כך מובא בסוגייתנו בשם תנא דבי אליהו. "החתם סופר" מסביר, כי הדימוי לשור הוא בשל כוחו הרב לשאת בעול כלי החרישה ולשאוב מים מבורות עמוקים, וכך על הלומד לעמוד בכל כוחו בתורה הקדושה. ולאחר כל יגיעתו של האדם בתורה, יהא כחמור, הנושא משאות כבדים בהתמדה, וישא את המטען הרב שלמד (הגהות החת"ס על הש"ס, ניו יורק תשי"ט עמ' ל"ח).
ה"בן יהוידע" כותב, כי גמרתנו לא דימתה את הלומד לפרד, על אף כוחו העולה על זה של החמור, משום שהפרד בא מן הכלאיים, לעומת עסק התורה הדורש נקיון מכל פניה ותערובת.

דף ה/ב שואלין בהלכות הפסח

שואלין ודורשין

מסופר, כי רבה של מנהיים, עיר שפשתה בה ההשכלה, מיאן פעם לדורש בשבת הגדול לפני הציבור, לתמיכה חברי הקהילה הסביר, כי בהלכה נאמר "שואלין ודורשין", ואם אין שואלים - אין דורשים...

דף ו/א ואלו הן אידיהן

לשמור שבת רק מפני ציווי ה'...

פעם אחת, סיפר הגר"ז סורוצקין זצ"ל, הגעתי לבית כנסת, אשר חלק גדול ממתפלליו נהגו לפתוח את תנודותיהם בשבת, רח"ל, ודרשתי אודות שמירת השבת.
לתמונה, בעת הדרשה היה בית הכנסת מלא מפה לפה, ולשאלתי הסבירו לי, כי באותה שבת חל חג מסויים מחגאות הגויים, ומשום שהתנויות היו סגורות באו הכל לתפילה, ואף את בניהם הביאו עמם... פנית אליהם ואמרת:

התפילה. אם כן, תמהים בעלי התוספות (ד"ה "אם בא"), מדוע בתעניות נהגו להאריך בפסוקי רחמים ובסליחות בברכת "סלח לנו"? אין זאת, הם משיבים, אלא, שהיחיד הוא זה שאינו רשאי להפסיק בתפילתו, אך בעת תפילת הציבור, בחזרת הש"ץ, מותר להוסיף פיוטים ובקשות.

אין להפסיק לתפילת היחיד: ואילו המרדכי (שם), מבאר זאת באופן אחר. לדעתו, האיסור אינו מתייחס כי אם לתפילה שתוכנה הוא צורכי היחיד, אולם, תפילה שנועדה לצורכי הרבים, אין איסור לאומרה. הא ראה, הרי בג' ברכות ראשונות ואחרונות של תפילת "שמונה עשרה" אין אדם רשאי להוסיף בקשות פרטיות, ובכל זאת תקנו חכמים את "זכרנו לחיים" בימי ראש השנה ויום הכיפורים, על אף שבקשה זו אינה משוייכת במהותה לברכה הראשונה.

ההבדל בין ההסבר של בעלי התוספות להסברו של ה"מרדכי", הניב את שני המנהגים שרווחו בקהילות אשכנז. היו שנהגו כדעת ה"מרדכי" שפיוטים שעניינם צורכי הכלל אינם נחשבים כהפסקה בתפילה, ולפיכך, הם נהגו לומר פיוטים הן בין "ברכת יוצר" לתפילת "שמונה עשרה" שהיא תפילת היחיד, ואף בחזרת הש"ץ, שהיא תפילת הציבור. אולם, היו שנהגו כדעת בעלי התוספות שאין היחיד רשאי להוסיף כל פיוט לתפילתו, גם לא כזה אשר נועד לצורכי הרבים. ולפיכך, הם לא אמרו פיוטים אלא בחזרת הש"ץ.

מנהג הגר"א: הנצי"ב, אשר שימש כראש ישיבת וואלאדין הנודעה, גם מבאר בתשובתו את מנהג הגר"א זצ"ל אשר לפיו נהגו בשיבתו, שלא לומר כל פיוט בתפילה, ואף לא בחזרת הש"ץ, לבד מאשר בימים הנוראים וביום הפורים. מנהגו של הגר"א זצ"ל מבוסס על האמור במסכת סופרים (פרק י"ט הל' ח), כי "בקושי התירו" לומר "זכרנו לחיים". מכך אנו למדים, כי רק מחמת אימת הדין השוררת בימים אלו, התירו לנו חז"ל להתחנן על נפשנו "זכרנו לחיים", אף שמעיקר הדין אין להוסיף בקשות על נוסח התפילה של חז"ל [עיי"ש שהוסיף להוכיח]. כמו כן, ביום הפורים הוסיפו תפילה משום פרסום הנס.

דף ט/א צא וחשוב כמה שנים אחר חורבן הבית

השנה איננה שנת ה' תשפ"ה?

"...באחד בשבת, תשעה עשר לחודש... שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים ושמונה לבריאת עולם, למנין שאנו מונים פה בני ברק..." משפט זה ודומיו הפותחים את הכתובה, מוכר לכל מי שעמד סמוך לחופה והקשיב ל"קריאת הכתובה". לאחר בקשת סליחה ומחילה מגדולי ישראל שתקנו נוסח זה, נציע נוסח מסורבל פחות - "באחד בשבת ... לבריאת עולם", ותו לא. לשם מה התוספת "**למנין שאנו מונים פה**"? וכי בקובה או בצ"לה אין מונים כך? לנושא זה נזקק התשב"ץ (שרת"ח"א סי' ש"א), כפי שיבואר להלן.
סוגייתנו עוסקת בחישובים שונים של מניין השנים, ומהם עולה, כי בית המקדש השני עמד על תילו עד שנת ג' אלפים ותתכ"ח שנים לבריאת העולם. בגמרא (ערכין י/ב) גם מבואר, כי בית המקדש השני חרב במוצאי שביעית, כלומר, בשנה שלאחר שנת השמיטה. מעתה, אין כל קושי לחשב את מועד שנת השמיטה, שהרי, השנה שקדמה לחורבן, ג' תתכ"ז, היתה שנת שמיטה, ומשם ואילך יש לדלג שבע שנים במחזוריות קבועה. אולם, מתברר, כי הדבר אינו פשוט כלל ועיקר בשל שתי מחלוקות עקרוניות.

באיזו שנה אירע החורבן: לדעת רש"י (ד"ה "כי מעיינת"), אכן, החורבן אירע בשנת ג' תתכ"ח, ומכאן, ששנת ג' תתכ"ז שקדמה לה היתה שנת שמיטה. אולם, הרשב"ם (בתוס' בעמוד ב') חולק על כך וסובר, כי בית המקדש השני חרב בשנה שלאחר מכן, בג' תתכ"ט, אך שנה זו אינה נמנית במניין שנות קיומו של בית המקדש השני, משום שבאותה שנה הוא לא עמד על תילו כל חודשי השנה. לדעתו, אם כן, שנת השמיטה חלה בג' תתכ"ח.

לעומת זאת הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ה הל' ה' בשם הגאונים), משלב בין שיטות רש"י והרשב"ם. לדעתו, החורבן אירע בג' תתכ"ח, כשיטת רש"י, אך שנה זו עצמה היתה שנת שמיטה, כדעת הרשב"ם. ואילו המבואר בגמרא, כי בית המקדש השני חרב במוצאי שביעית, מתייחס לשנת האבל על החורבן, אשר היתה בשנה שלאחר מכן (ראה "מגיד הרקיע" ח"ב, פ' י"ג).

לפנינו, אם כן, שתי שיטות. לדעת רש"י שנת השמיטה היתה בג' תתכ"ז, ולדעת הרשב"ם והרמב"ם השמיטה חלה בג' תתכ"ח. אלא, שעדיין לא באה שמיטה זו אל המנוחה ואל הנחלה. חישוב השנים יציג בפנינו את התוצאה הבאה: לדעת רש"י, שנת השמיטה חלה שנתיים לפני השמיטה שאנו נוהגים, ולדעת הרמב"ם - שנה אחת לפני השמיטה שאנו נוהגים!!! **וכי במהלך הדורות חל בלבול במניין השנים?** או שמא יש מספר שיטות לחישוב מניין שנות קיום העולם? אכן כך הדבר! נחלקו הדעות, אם יש לחשב את חמשת הימים הראשונים לבריאת העולם כשנה שלמה, כלהלן.

אנו נוקטים [לפחות לצורך מניין השנים], כי בתשרי נברא העולם - "זה היום תחילת מעשיך". אולם, א' בתשרי אינו היום הראשון לבריאת העולם, כי אם ליצירת האדם הראשון, והעולם עצמו החל להבראות חמשה ימים קודם לכן, בכ"ה באלול. מעתה, נחלקו הדעות לגבי מניין השנים. יש המונים את שנות העולם החל מן היום השישי לבריאת העולם, הלא הוא א' בתשרי. אולם, יש המונים (עיי' "בעל המאור" בסוגייתנו) את חמשת הימים הראשונים לבריאת העולם כשנה הראשונה, ואילו בא' בתשרי שבו נברא האדם הראשון, מתחילה השנה השנייה למניין שנות העולם.

הכל מסכימים, כי חכמי התלמוד מנו את שנות העולם החל מיום א' בתשרי. אולם, כיום אנו נוהגים כדעה השניה, שיש למנות את חמשת הימים הראשונים לבריאת העולם כשנה בפני עצמה. לפיכך, יש "להזיז" את התאריכים הנקובים בראש המאמר. כלומר, לדעת רש"י שנת ג' תתכ"ח היתה שנת שמיטה, ולדעת הרמב"ם השמיטה חלה בשנת ג' תתכ"ט [ראה בספר "כי היא חממתכם ובינתכם", פרק ט"ז, מה הטעם לכך שאנו מונים באופן זה. ועיי"ש עוד בביאור דעת הגר"א בעניין זה. וע"ע בספר "ברכת כהן" עה"ת סי' קמ"ו שהאריך בזה].

ביררנו אם כן, באיזו שנה אנו נמצאים כיום, וכל שנותר הוא, איפוא, לברר, אם ההלכה היא כדעת רש"י או כדעת הרמב"ם. ובכן, לדעת כל הפוסקים, יש לנהוג כדעת הרמב"ם, ו"אין לזוז מהמנהג" (ראה "חזון איש" הל' שביעית סי' ג', ס"ק ל"ג, וספר "שמיטת קרקעות" פ"ב הע' א'). כעת, מבינים אנו היטב את נוסח הכתובה "לבריאת עולם, למניין שאנו מונים פה", שהרי היו מנהגים אחרים, אשר לפיהם שנה זו אינה ה' תשע"ח כי אם ה' תשע"ז...

נסיים בהערה דקדוקית מעניינת המובאת בספר "משפט הכתובה" (שער ב' פ"ה): בעוד סוגייתנו מונה את השנים "לבריאת העולם", אנו כותבים בכתובה "בריאת עולם", ללא האות "ה" הידיעה. נראה, כותב המחבר, כי מאחר שמניין השנים שלנו כולל את השנה הראשונה, שאין כלולים בה כי אם חמשה ימים בלבד, לא חפצו לכתוב "לבריאת העולם" ב"הא הידיעה".

דף י/ב קטיעה בר שלום

האם נכרי רשאי למול את עצמו

בגמרתנו מתוארת אישיותו הדגולה של נכרי בשם קטיעה בר שלום, אשר חרף את נפשו, והתייצב לפני הקיסר הרומי, כדי להדוף את הגזירות שביקש הלה להטיל על היהודים. הקיסר הודה בצדקת טענותיו, אך הורה להמיתו, בהתאם לחוקי הממלכה אשר קבעו, כי המנצח את הקיסר - יומת. בעת שהובל בדרכו האחרונה, קראה לעברו מטרונתא אחת, כי היא מצרה על כך שהוא נהרג בשל הגנתו על היהודים, ולא יזכה ליטול עמהם חלק לעולם הבא עקב היותו ערל. מיד, מל קטיעה בר שלום את עצמו, ויצאה בת קול ואמרה "קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא".

אין מונעים גוי לקיים את מצוות התורה: כידוע, במעמד הר סיני זכה עם ישראל בתרי"ג מצוות, ואילו יתר אומות העולם נותרו עם "שבע מצוות בני נח". אולם, גם נכרי רשאי לקיים מצווה מן התורה, מלבד מצוות שבת ולימוד תורה (רמב"ם הל' מלכים פ"י הל' ט'), כפי שכתב הרמב"ם (שם הל' י'): "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה... אין מונעין אותו...". במאמר הבא נעסוק במחלוקת הנושאת בחובה סברות מרתקות, והיא, האם שונה מצוות ברית מילה משאר המצוות, והנכרי מנוע מלקיימה.

איסור חבלה: עיקרה של מחלוקת זו נעוץ באיסור הכולל בתוכו יהודים ונכרים כאחד, האוסר על אדם לחבול בגופו שלא לצורך [לדעת מספר אחרונים, עיין מקנה סוף קידושין, ועיין "משך חכמה" בראשית לד/כב, ועיין בבא קמא צא/ב ובס' המפתח שם]. לפיכך, יש לברר, אם נכרי המל את עצמו נחשב כעושה מצווה הבאה בעבירה מחמת החבלה בגופו, או שמא, מאחר שהוא מל את עצמו לשם מצווה, אין פעולתו נחשבת כחבלה שלא לצורך.

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל (שו"ת "משנה הלכות" ח"ט סי' קנ"ו) מצטט בהקשר לכך את דברי הרמב"ם (הל' מילה פ"ג הל' ז') הפוסק, כי מאחר שיהודי אינו רשאי לרפא עובד אלילים, אסור לו למול עכו"ם שמבקש להימול כדי להסיר מכת שחין או צרעת שבמילתו. אולם, מוסיף הרמב"ם, **"אם נתכוון העכו"ם למילה, מותר לישראל למול אותו"**. מוכח, לכאורה, כי נכרי רשאי לקיים מצוות מילה, ואין הוא נחשב כמי שחבל בגופו שלא לצורך.

אולם, הגאון רבי יוסף שליו אלישיב זצ"ל, משיב במכתבו לבעל "משנה הלכות" (ח"י סי' קע"ו), כי אין להוכיח מאומה מרמב"ם זה. שכן, המקרה המיוחד, אשר בו עוסק הרמב"ם, יוצר תרחיש המסיר את כל המניעים ההלכתיים למילת הנכרי. שהנה, נכרי זה לקה בצרעת במילתו. מעתה, כאשר הוא מבקש למול את עצמו, אין מעשהו נחשב כחבלה בגופו, שהרי רפואה היא לו... ולא זו בלבד שהוא רשאי למול את עצמו, אלא אף היהודי, שאינו רשאי לרפא עובד אלילים, רשאי למולו במקרה זה, מאחר שכוונת הנכרי לשם מצווה גורמת לכך שאין להתייחס למילתו כפעולה רפואית, אלא כפעולת מצווה [ועיין שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"ב סי' ז', ולפ"ד אין ראייה כלל].

חבלה באדם העומד למות: ככלות הכול, כאמור, בסוגייתנו מסופר על קטיעה בר שלום, שמל את עצמו ויצאה בת קול ואמרה, כי הוא מזומן לחיי העולם הבא. האמנם יצאה בת קול זו על פעולה שנעשתה שלא לפי ההלכה? הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל מעלה סברה מעניינת, לפיה יתכן, כי רק אדם העתיד לחיות, מצווה שלא לחבול בעצמו. מה שאין כן נידון למוות, העומד לקפח את חייו בכל רגע, רשאי לחבול בעצמו (עיי"ש שהוכיח כן מתוס' כתובות לח/א ד"ה "הא"), וממילא, קטיעא בר שלום פעל כדין.

"ודאי שאלו אתכם בניכם, מה נשתנתה שבת זו משאר שבתות השנה, וענינתם ואמרתם להם, כי שבת זו שבת מיוחדת היא, מאחר שהגויים חוגגים את אחד מחגגותיהם. וכי יש חילול ה' גדול מזה? הרי התורה (שמות כג/יג) כבר הזהירה על כך ואמרה: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת... ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו", היינו, שמרו את השבת מפני שאמרתי לכם לשבות, "ושם אלהים אחרים לא תזכירו", כלומר, לא תוסיפו לציווי של שמירת השבת את הטעם, שחל בו ביום אידיהן של עובדי כוכבים. "לא ישמע על פיך", חלילה... (אזניים לתורה)".

דף ו/ב לא אסרו אלא בדבר המתקיים **מה נתן אליעזר למשפחתה של רבקה** בפרשת חיי שרה (כד/נג) נאמר, כי בהיותו בבית בתואל הוציא אליעזר עבד אברהם "כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה, ומגדת נתן לאחיה ולאמה". רבי יצחק מוואלאדין זצ"ל מעיר על כך, כי לרבקה הוא נתן דברים בני קיימא, ואילו לבני משפחתה אליעזר נתן דברים שאינם מתקיימים בלבד ("פה קדוש").

ביאור הדבר, כותב הגר"ח קנייבסקי זצ"ל, הוא על פי האמור בסוגייתנו, שאסור לישא וליתן עם עובד כוכבים ביום שעשה משתה לבנו, אך בדבר שאינו מתקיים - מותר. לפיכך, נתן אליעזר לבני משפחתה דברים שאינם מתקיימים בלבד, ואילו לרבקה, שלא נחשדה על ידו כעובדת עבודה זרה, נתן דברים המתקיימים ("טעמא דקרא").

דף ז/ב אין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשווח בשדה

החסידיים אינם מתפללים על עצמם "אין שיחה אלא תפילה", קובעת סוגייתנו, "שנאמר ויצא יצחק לשווח בשדה" (בראשית כד/ס). ומניין שאכן היתה זו תפילה קבועה, ולא שיחה של בקשה אישית על צרכיו הפרטיים? כתב הריטב"א:

"דהא ודאי תפילת יצחק מסתמא תפילת מנחה קבועה היתה וצרכי רבים ולא שאלת צרכיו... כי לא היה הוא צריך לשווח דבר, וגם תפילת החסידים לעולם על הרבים היא ולא על עצמם!"

דף ח/ב עד דשתפינהו לישראל בהדיהו

תחילתה של גלות אדום

לדעת הרמב"ן (בראשית מז/כח), תיאור ירידת יעקב ובניו למצרים מרמז על גלות אדום, היא הגלות שאנו שרויים בה עד היום. משום כך אמר יעקב לבניו (בראשית מז/יד) "ואני כאשר שכלתי שכלתי" ודרשו חז"ל: "כאשר שכלתי במקדש ראשון, שכלתי במקדש שני" (ב"ר צב-ג). הרמב"ן כותב, כי כשם שבני יעקב עצמם סובבו את הירידה למצרים, במכירת יוסף, ויעקב ירד למצרים מפני הרעב וסבר לעלות משם בתום שנות הרעב, אך נשאר שם עד מותו וזקני פרעה ושריו העלו את עצמותיו באבל כבד, כך גם קורה עם בני ישראל בגלות הנוכחית, היא גלות אדום. כמבואר בסוגייתנו, בני ישראל נשתתפו מרצונם עם בני אדום. אולם, אחר כך השתעבדו על ידם, ומאז ואילך אנו בגלות זו, עד שהננו בבחינת עצמות יבשות. ולמרות זאת, בסופו של דבר יעלו אותנו הגויים לארצנו, ואף יהיה להם אבל כבד בראותם את כבודנו. [ע"ע בפירוש "בית היין"].

לעילוי נשמת

הר"ר **יעקב סלומון** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ח סיון תשכ"ד

תנצב"ה

הנוצח על ידי ידידיו **דוד סלומון** שיח"י